

WOLONTARIUSZE OCHRONY ZABYTEKÓW

NASZE SKARBY

ZABYTKI GMINY RUCIANE-NIDA

WOLONTARIUSZE OCHRONY ZABYTKÓW

NASZE SKARBY

ZABYTKI GMINY RUCIANE-NIDA

Ruciane-Nida, czerwiec 2008 r.

Spis treści

Wstęp	5
Wolontariusze ochrony zabytków	6
Dziedzictwo kulturowe Gminy Ruciane-Nida	
Cmentarze	8
Klasztor Starowierów w Wojnowie	10
Węzeł obronny Ruciane-Guzianka	12
Wyłuszcarnia	15
Śluza w Guziance	17
Izba Regionalna w Wejsunach	19
Kościół Ewangelicko-Augsburski w Wejsunach	20
Mapa Gminy Ruciane-Nida	23

Wydawca:

Dom Kultury w Rucianem-Nidzie
ul. Gwarna 2a, 12-221 Ruciane-Nida
Tel. 087-423-10-33
www.domkultury.ruciane-nida.org

Wstęp

Biorąc nową książkę do ręki, prawie każdy z nas zastanawia się, czy warto poświęcić jej odrobinę swojego cennego czasu. Czy czas poświęcony na jej lekturę nie będzie czasem straconym? Z pewnością podobne wątpliwości będą mieli ci, którzy natkną się na to opracowanie. W związku z tych chciałbym przytoczyć kilka argumentów, dla których warto zapoznać się z zawartą tu treścią.

Po pierwsze, autorem książki jest młodzież gimnazjalna w wieku od 13-tu do 15-tu lat, skupiona wokół projektu „Wolontariusze ochrony zabytków”. W swoich krótkich notatkach dotyczących zabytkowych obiektów gminy Ruciane-Nida zawarli to, co z ich punktu widzenia jest najistotniejsze i co dla nich stanowi największą ciekawostkę związaną z danym miejscem.

Po drugie, książeczka ta jest chyba pierwszą próbą spisania i opisanie materialnego dziedzictwa historycznego Rucianego-Nidy i okolic. Nic mi nie wiadomo, by wcześniej ukazała się podobna publikacja. Istnieje co prawda kilka dość szczegółowych opracowań poszczególnych zabytków, nie ma jednak opracowania, które dotyczyłoby jednocześnie kilku z nich.

Trzecim i moim zdaniem najmocniejszym argumentem przemawiającym za tym, że czas poświęcony na niniejszą lekturę nie będzie w żadnym razie stracony, to możliwość spojrzenia na przepiękną gminę Ruciane-Nida przez pryzmat jej niezwyklej historii i pozostawionego dziedzictwa. Ta fascynująca okolica znana jest w Polsce i za granicą przede wszystkim z walorów przyrodniczych i wyśmienitych warunków do żeglowania. Poza jeziorami i lasami, mało kto widzi tu zabytki architektoniczne, świadczące o bogatej i nietypowej historii tej okolicy.

Choć argumentów na korzyść tej książeczki można by przytoczyć dużo więcej, to mam nadzieję, że trzy powyższe w zupełności wystarczą. Warto jednak jeszcze przybliżyć cel, jaki przyświecał autorom w tworzeniu niniejszego opracowania. Główną ideą, dla której młodzież wraz ze swoimi opiekunami zadała sobie trud zebrania zawartych tu materiałów, jest uczulenie zarówno lokalnej społeczności, jak i przyjeżdżających tu turystów na potrzebę otoczenia opieką oryginalnych pamiątek architektonicznych, świadczących o historii tej ziemi.

Życzę przyjemnej lektury.

Marek Kaczmarczyk

Wolontariusze ochrony zabytków

„Wolontariusze ochrony zabytków” to projekt edukacyjny Domu Kultury w Rucianem-Nidzie, którego realizacja rozpoczęła się na początku lutego, a zakończyła w czerwcu 2008 r.

Projekt skierowany był do młodzieży gimnazjalnej, zaś jego celem było zwiększenie aktywności społecznej młodzieży i jej zaangażowania w pracę społeczną na rzecz ratowania zabytków. Od młodzieży oczekiwano działań, które przyczyniałyby się do popularyzacji architektonicznych pamiątek historycznych z terenu gminy Ruciane-Nida. Mazury, dla większości ludzi, kojarzą się z niezwykle urokliwą przyrodą. Nie można jednak zapominać, że podobnie jak inne regiony Polski, Mazury posiadają swoją historię oraz unikatowe jej pamiątki architektoniczne. Warto więc dołożyć wszelkich starań, by nigdy nie zniknęły one z naszego krajobrazu.

Projekt składał się z czterech działań. Pierwszym z nich były spotkania młodzieży ze specjalistami z dziedziny ochrony dziedzictwa historycznego oraz konferencja na temat zabytków gminy Ruciane-Nida. W tym celu uczestnicy odwiedzili Muzeum Warmii i Mazur oraz Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie, gdzie odbyli szereg ciekawych spotkań. Ponadto, na początku marca 2008 r., młodzież zorganizowała konferencję naukową „Nasze Skarby” w Domu Kultury w Rucianem-Nidzie. Efektem tej konferencji było powstanie Towarzystwa Historycznego przy Domu Kultury w Rucianem-Nidzie.

Kolejnym działaniem w jakie zaangażowała się młodzież, to prace gospodarcze przy obiektach zabytkowych oraz gromadzenie informacji w postaci sporządzanych w terenie notatek i zdjęć. Prace prowadzono dość ostrożnie, by w ich wyniku nie zniszczyć starej architektury. W niektórych przypadkach, jak np. podczas oględzin cmentarza w Nidzie, młodzież porównała stan obecny ze stanem sprzed 30 lat, jaki został przedstawiony w dokumentacji tej nekropolii.

Działanie trzecie związane było bezpośrednio z niniejszą publikacją, gdyż dotyczyło przygotowania materiałów do tej książeczki.

Działaniem podsumowującym i zamykającym jednocześnie projekt była akcja „Przyłącz się!”. Jej celem było zachęcenie innych członków społecz-

ności gminnej do uczestnictwa w pracy społecznej na rzecz ochrony zabytków. Zachęcano poprzez promocję wydanej przez siebie książki i prezentację fotoreportażu z realizacji kończącego się projektu. Fotoreportaż przedstawiał, jak można zorganizować sobie czas, by był on przyjemny dla nas i pożyteczny dla zabytków. Projekt „wolontariusze ochrony zabytków” realizowali:

Magda Kosińska, Emilia Ropiak, Magda Górską, Monika Anuszkiewicz, Milena Sęk, Natalia Farys, Monika Ejdyś, Kamil Sikora, Jakub Dawid Kaczmarczyk, Adrian Olszak, Ewelina Bąkowska, Kamil Pietras, Aleksandra Stachelska, Klaudia Bączek i Wioletta Sztybel.

WOLONTARIUSZE
w MWiM
w Olsztynie

WOLONTARIUSZE
na Forum Edukacyjnym
PFDiM w Olsztynie

Dziedzictwo historyczne Gminy Ruciane-Nida

1. Cmentarze

Bardzo charakterystycznymi elementami mazurskiego krajobrazu są niewielkie, choć liczne cmentarze położone w niewielkiej odległości od zabudowań.

Do końca II-giej wojny światowej mieszkańcy Mazur mieli w zwyczaju grzebanie zmarłych blisko swoich domostw, przez co każda osada miała w swoich granicach co najmniej jeden cmentarz. Po wojnie były one sukcesywnie zamykane i tylko niektóre z nich nadal pełniły swoją rolę. W związku z tym, że w efekcie działań wojennych i ich następstw, większość rdzennej ludności tych terenów wyemigrowała, dużo grobów lub nawet całe cmentarze pozostały bez opieki. Dopiero w latach 80-tych XX wieku można było zauważyć pewne działania, które zmierzały do zabezpieczenia przed zupełnym zniszczeniem miejsc pochówków tych, którzy zamieszkiwali tę ziemię przed nami. Dla niektórych cmentarzy było już jednak za późno, bo czas nie pozostawił po nich żadnego śladu. Te jednak, które wygrały nierówną walkę z czasem i ludzką ignorancją stanowią dziś ozdobę mazurskiego krajobrazu.

Cmentarz prawosławny w Wojnowie

W gminie Ruciane-Nida istnieje kilkadziesiąt takich nekropoli. Wśród nich są cmentarze ewangelickie, prawosławne i mieszane. Na wielu cmentarzach można odnaleźć też groby żołnierzy.

Duże wrażenie robi malutki, zagubiony wśród drzew cmentarzyk nad jeziorem Duś w Wojnowie. Leży on w północnej części obejścia klasztornego Starowierów i jest miejscem spoczynku pierwszych, osiedlających się w tym miejscu emigrantów z Rosji oraz ich potomków. Miejsce to sprawia wrażenie ostoju spokoju, które jest wprost idealnym miejscem na zadumę nad przemijaniem czasu.

Cmentarze dla uważnego obserwatora mogą być też skarbnicą wiedzy o ludziach, którzy przed laty zamieszkiwali naszą gminę. Według dokumentacji cmentarza położonego w zachodniej części Nidy sporządzonej przed 30-tu latu, najstarszy nagrobek datowany jest na rok 1916. Jednak w tylnej części tego cmentarza znajduje się pięć grobów żołnierskich z lat 1914-1915. Na krzyżach odczytać można nazwiska, imiona, stopnie wojskowe i przydział służbowy spoczywających tam

Groby żołnierskie na cmentarzu w Nidzie

żołnierzy. Nie ma niestety żadnych wzmianek o tym, jak zmarli i czy wiązało się to w jakikolwiek sposób z działaniami wojennymi. Interesujące jest także to, że trzy groby zaopatrzone są w proste krzyże, charakterystyczne dla grobów ewangelickich, zaś dwa zaokrąglone, wskazują na wyznanie prawosławne pochowanych pod nimi żołnierzami.

Miejscowa ludność coraz częściej otacza opieką te jeszcze do niedawna zapomniane groby. Jest to widoczne zwłaszcza w okresie Święta Zmarłych. W ten sposób wyrażają swój szacunek do ludzi, którzy mieszkali tu przed nimi, a także nadzieję, że w przyszłości ich groby będą również szanowane.

Dziedzictwo historyczne Gminy Ruciane-Nida

2. Klasztor Starowierów w Wojnowie

W niewielkiej odległości od Rucianego-Nidy, nad jeziorem Duś znajduje się zespół klasztorny Staroobrzędowców.

Zabudowania klasztorne otoczone są murkiem ze skromną bramą. Wokół podwórza ciągną się budynki zakonne i gospodarcze. Od południowo-zachodniej i północnej strony, na niewielkich pagórkach, położone są cmentarze, na których spoczywają starowiercy. Świątynia zajmuje centralne miejsce obejścia klasztornego i jest jednym z najczęściej odwiedzanych zabytków w okolicy. W jej przedsiönku eksponowane są stare zdjęcia z przedwojennego Wojnowa. W nawie głównej świątyni

Klasztor Starowierów w Wojnowie

możemy podziwiać ikony przedstawiające Trójcę Świętą, Matkę Boską, Chrystusa i proroków oraz 3.5 metrowy posrebrzany żyrandol ufundowany w 1910 roku przez bogatego kupca rosyjskiego po śmierci jego żony. Znajdują się tam też księgi liturgiczne.

Klasztor zbudowany został przez uchodźców z Rosji. Pierwsze o nim wzmianki pochodzą z 1826 roku. Na początku była to pustelnia dla prześladowanych w Rosji członków nie zreformowanego odłamu Cerkwi prawosławnej. W 1849 roku Michał Chawronin założył tu filię słynnego ośrodka Staroobrzędow-

ców w Moskwie. Okres największej rozbudowy klasztoru przypadł na lata 1852-1867. W 1885 roku do Wojnowa przybyła zakonnica Euprajska, która w późniejszych latach wykupiła go i sprowadziła tam siostry zakonne z Rosji. Tym samym klasztor z męskiego przekształca się w żeński. Z kolei po 100 latach świątynia wraz z obejściem przekazana zostaje w ręce prywatne. Powodem tej zmiany jest podeszły wiek zakonnice i brak nowych kandydatek do życia klasztornego. Obiekt przechodzi na własność rodziny Ludwikowskich, którzy obecnie prowadzą tam usługi turystyczne.

Cerkiew prawosławna w Wojnowie

Dziedzictwo historyczne Gminy Ruciane-Nida

3. Węzeł obronny Ruciane-Guzianka

Węzeł obronny Ruciane-Guzianka stanowi zaledwie niewielką część jednego z 5-ciu głównych umocnień, które miały umożliwić obronę Prus Wschodnich przed inwazją wojsk obcych.

W XIX i na początku XX wieku Niemiecki Sztab Generalny, zdając sobie doskonale sprawę z braku możliwości prowadzenia wojny na dwa fronty, podjął decyzję o zabezpieczeniu Prus odpowiednimi fortyfikacjami. Najgłówniejsze z nich to:

1. Linia Wielkich Jezior Mazurskich (wraz z południowym skrzydłem - Szczygieńską Pozycją Leśną)
2. Twierdza "Królewiec"
3. Fortyfikacje nadbrzeżne Piławy i Kłajpedy
4. Umocnienia linii kolejowej Iława - Olsztyn
5. Fortyfikacje linii dolnej Wisły.

Część umocnień Linii Wielkich Jezior Mazurskich zlokalizowano w okolicach ówczesnych Rudczan, czyli dzisiejszego Rucianego-Nidy i nadano jej nazwę węzła Ruciane-Guzianka. Węzeł ten służyć miał obronie szlaku kolejowego oraz zabezpieczeniu przed obejściem Puszczy Piskiej od południa i Guzianki.

Główne umocnienia węzła Ruciane zlokalizowano przy drodze do służy Guzianka, a także przy drodze do Pisz i moście kolejowym. Składały się one z trzech bunkrów tzw. blokhauzów. Dodatkowo pozycję wzmocniono pięcioma działami piechoty. Przy rozpatrywaniu sposobu budowy tych umocnień wyraźnie widać odmienny sposób ich wznoszenia w porównaniu z innymi tego typu obiektami. Biorąc pod uwagę silne zalesienie przedpola, budowniczy nie zdecydowali się na instalowanie tutaj stałych baterii artyleryjskich, lecz zastosowali przewoźne, pancerne wieżyczki artyleryjskie kalibru 53 mm.

Najtrwalszymi obiektami węzła były wspomniane wcześniej blokhauzy. Obiekty te zbudowano w kształcie wysokich, betonowych wież. Ze względu na silne odślonięcie obiektów i narażenie ich na poważne uszkodzenia zdecydowano się na wzmocnienie ścian. W przypadku "ruciańskich" wież grubość ścian wynosiła 1,5 m. Według

założeń projektowych, były w stanie wytrzymać ostrzał artyleryjski działami średniego kalibru. Wieże te zbudowano na planie prostokąta o wymiarach 6x9 m. Wysokość wynosi od 6 do 9,5 m. Wewnątrz zaplanowano kilka identycznych pomieszczeń, umieszczonych jedno nad drugim. Blokhauz przy moście kolejowym miał cztery kondygnacje, natomiast pozostałe dwa po trzy. Wieża w Guziance choć ma tylko trzy

pomieszczenia, wydaje się być większa. Jest tak dlatego, gdyż ostatnie, najniższe piętro, przewidziane na sypialnię załogi jest znacznie wyższe niż w pozostałych obiektach. Piętro najwyższe (dachowe) służyło strzelcom uzbrojonym w karabinki powtarzalne Mauser (standardowe uzbrojenie piechoty). Niższe piętro przewidziano dla czterech ciężkich karabinów maszynowych Maxim wz. 08 (widoczne inne ukształtowanie strzelnic).

Blokhauz w Rucianem-Nidzie - element węzła obronnego Ruciane-Guzianka

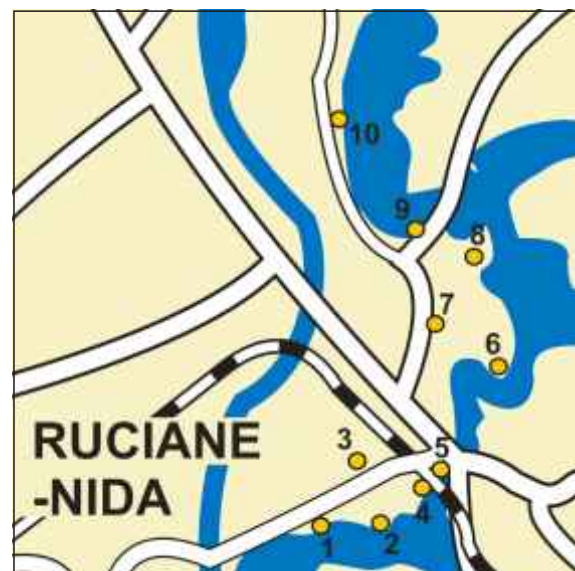
Kondygnację na poziomie ziemi przeznaczono podobnie jak najwyższą dla żołnierzy z karabinkami Mauser. Dodatkowo magazynowano tu amunicję. Na kolejnym piętrze sytuacja wyglądała identycznie. Najniższe

piętro przewidziano jak już wspomniałem na pomieszczenie dla załogi. Wbudowano tam we wszystkie ściany metalowe prycze. Obsadę takiego obiektu stanowiło do 25 żołnierzy.

Do czasów dzisiejszych zachowały się doskonale betonowe, półokrągłe stanowiska dział oraz małe podręczne magazynki amunicyjne. Ostatnie, piąte dzieło wzniesiono 200 m za leśniczówką Guzianka, ok. 50m od drogi gruntowej prowadzącej do Wygryn. Do dziś zachował się tam wał ziemny oraz resztki po

bunkrze wewnątrz dzieła. Niezwykle ciekawą rzeczą jest umiejscowienie drugiego bunkra poza obrysem fortu (ok. 30 m od niego). Jak wszędzie, także i tu widoczna jest gęsta sieć rowów strzeleckich. W odległości ok. 100 m od omawianego dzieła, w późniejszym czasie zainstalowano gniazdo karabinów maszynowych Maxim wz. 08. Miały one za zadanie osłone lewej flanki blokhauzu w Guziance. Po stanowisku tym pozostał tylko słabo widoczny szeroki okop. By skoszarować żołnierzy, wybudowano

dwa parterowe budynki w Rucianem. Pierwszy przy Alei Wczasów, drugi przy ulicy Mazurskiej.

Rozmieszczenie umocnień węzła Ruciane-Guzianka (opr. PW)

Legenda:

Dzieła piechoty:

1, 2, 6, 8, 10

Blokhauzy wieżowe:

4, 5, 9

Koszary:

3, 7

Dziedzictwo historyczne Gminy Ruciane-Nida

4. Wyłuszcznia

Wyjeżdżając z Rucianego-Nidy w kierunku Pisz, po lewej stronie stoi bardzo okazały, odrestaurowany budynek gospodarczy. Jest to wyłuszcznia nasion w Rucianem-Nidzie, którą zbudowano w 1890 roku.

Stanowi dziś zabytkowy obiekt odrestaurowany i unowocześniony w 2001r. Jest to wyłuszcznia typu Pentz, łuszcząca szyszki sosny, świerka, oraz modrzewia na potrzeby 11 nadleśnictw RDLP Białystok i RDLP Olsztyn. Puszcze Piska, Romincka i Borecka, z których pochodzą szyszki do łuszczenia, stanowią obszary wyróżnione w , jako regiony mateczne. Stanowią one bazę nasienną o znaczeniu ogólnokrajowym. W magazynie

Wyłuszcznia w Rucianem-Nidzie

szyszek można pomieścić jednorazowo około 180 ton szyszek. Szyszki łuszczone są selekcyjnie w celu zachowania bogatej puli genetycznej drzew, z zachowaniem ich różnorodności biologicznej. W wyłuszcznia przechowuje się nasiona własne nadleśnictwa oraz w depozytach nasiona

Dziedzictwo historyczne Gminy Ruciane-Nida

5. Śluza w Guziance

Śluza Guzianka została oddana do użytku w 1990 roku i służy jako połączenie wodne, aż do dziś. Długość jej komory wynosi 44m, a wrota mają 7,5m szerokości. Wyrównuje ona 2 metrowa różnica pomiędzy jeziorami Guzianką Małą, a Bełdanami.

Mazurskie tereny przed I i II wojną światową zamieszkiwali Niemcy. Najprawdopodobniej to oni ją wybudowali i może właśnie dlatego przetrwała wojny w nienaruszonym stanie. Nerozsądne byłoby przecież zniszczenie własnej budowli.

Powodem utworzenia śluzy była chęć połączenia jezior w węzeł komunikacyjny na Szlaku Wielkich Jezior Mazurskich. Korzystają z niej za równo jachty, motorówki, kajaki, statki jak i inne obiekty pływające. Rocznie przepływa przez nią około 20 000 łodzi, a jednorazowo mieści ona 20 jachtów. Opłata jest pobierana od każdego pojazdu wodnego przez operatora śluzy za pomocą sitka na kiju.

Łodzie w oczekiwaniu na opuszczenie śluzy w Guziance

innych nadleśnictw. Część nasion świerka przechowuje się w Banku Genów w Kostrzycy. W nadleśnictwie prowadzi się selekcję populacyjną oraz indywidualną.

Wyluszczarnia w Rucianem-Nidzie

Przeprawa przez śluzę trwa od 10 do 20 minut. Aby statek mógł dalej kontynuować rejs, musi dojść do wyrównania poziomu wód. Żeby tak się stało wrota o napędzie elektrycznym otwierają się w odpowiedniej kolejności. W ten sposób obiekty pływające przedostają się z jednego jeziora na drugie.

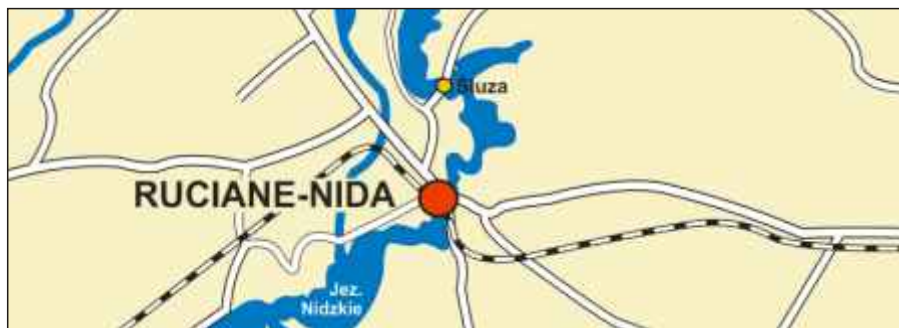
Ta swoista rodzaju zaporą pełni jeszcze jedną ważną rolę. Gdyby nie ona to woda jeziora Guzianka Mała zalałaby tereny nad jeziorem Beldany.

Wrota śluzy od strony jeziora Beldany

WYPADEK NA ŚLUZIE

Dnia 30 sierpnia 2004 r. statek białej floty „ODYLIA” uderzył we wrota śluzy. Uszkodzenie te nie pozwoliło na dotychczasowe funkcjonowanie obiektu. Gdy wrota zdemontowano i zabrano do naprawy ruch statków był bardzo utrudniony. Jachty przenoszone były pojedynczo przez dźwig, co znacznie opóźniało pokonywanie śluzy. Na szczęście wrota zostały szybko naprawione i wszystko wróciło do normy.

Dziedzictwo historyczne Gminy Ruciane-Nida

6. Izba regionalna w Wejsunach

Wieś malowniczo położona na rozległej polanie wśród lasów Puszczy Piskiej, na wschodnich brzegach jezior Wejsunek i Warnołty. Niewątpliwie najciekawszym znaleziskiem z Wejsun jest kamienny posąg starożytnego pruskiego bóstwa tzw. Kamienna Baba, pochodząca z okresu plemienia Galindów i przedstawiająca boginię Kurko. Posąg, stoi dziś przed Muzeum Ziemi Piskiej w Piszcu. W jednej z drewnianych chałup mieści się Izba Regionalna ze zbiorem starych mebli i sprzętów domowych, narzędzi tkackich, rolniczych, rzadkich egzemplarzy gazet i druków mazurskich pisanych po polsku

Izba Regionalna Eugeniusza Bielawskiego w Wejsunach

Dziedzictwo historyczne Gminy Ruciane-Nida

7. Kościół Ewangelicko-Augsburski w Wejsunach

X

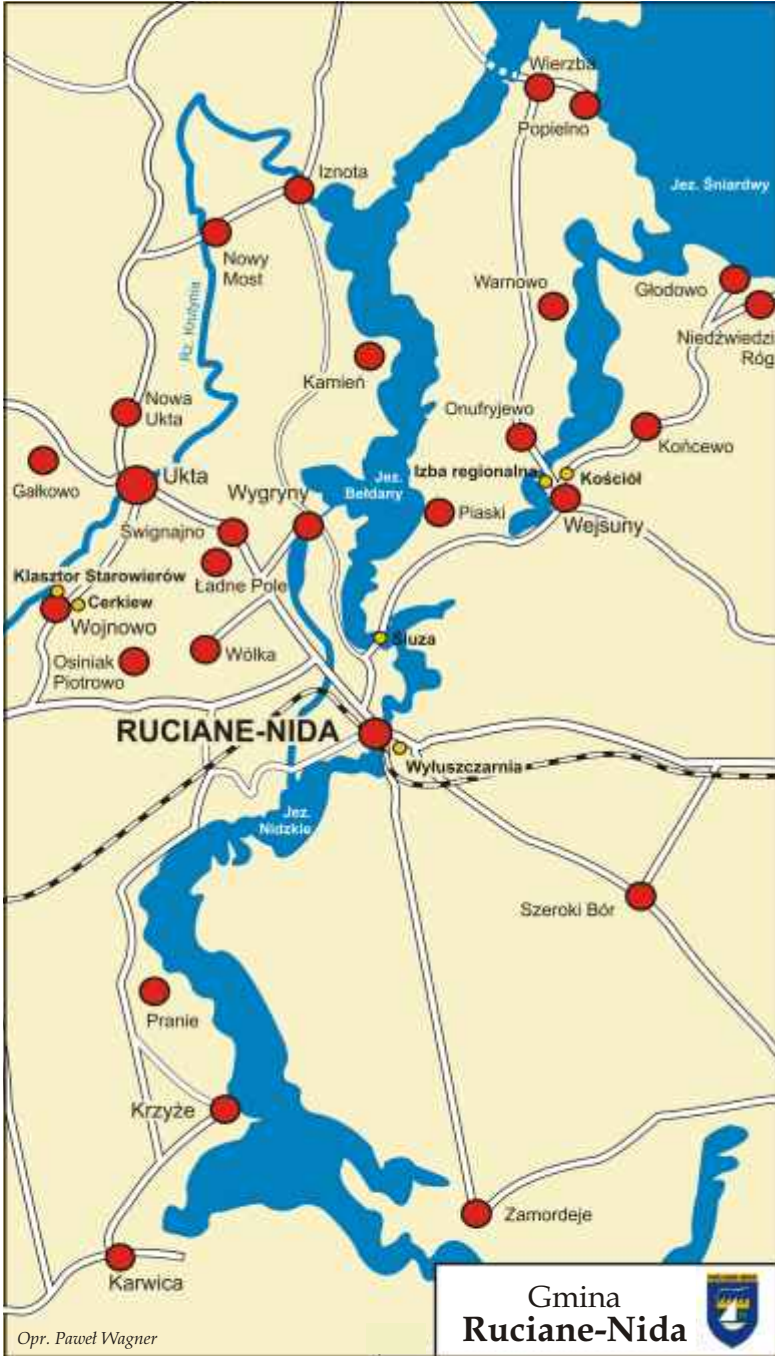

Zabytkowe organy

Kościół Ewangelicko-Augsburski w Wejsunach: widok ogólny i widok na obelisk

Miejsce na notatki

„Wolontariusze ochrony zabytków”

POLSKO-AMERYKAŃSKA
FUNDACJA WOLNOŚCI

POLISH-AMERICAN
FREEDOM FOUNDATION

POLSKA FUNDACJA
DZIECI I MŁODZIEŻY

Dom Kultury
w Rucianem-Nidzie

Równać
szanse